

О.О. Шроль¹, Ю.В. Максименко²

^{1,2}Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Родина жужелиці або туруни (Carabidae) – одна із найважливіших на сьогоднішній день група ряду твердокрилих (Coleoptera) підряду м'ясоїдні (Aderphaga), що відіграють велике значення у багатьох процесах екосистем[1]. Ряд твердокрилих налічує понад 300 тис. сучасних видів. У фауні України кількість видів твердокрилих досі остаточно невизначена і тому вважають, що їх налічується приблизно не менше ніж 12–15 тис. видів. Їх розміри варіюють від 0,3 мм до 150 мм. Передня пара крил у цих тварин перетворена на жорсткі надкрила, які прикривають другу пару перетинчастих крил, яка слугує для польоту. У деяких видів, які мешкають на поверхні ґрунту, друга пара крил редукована, вони до польоту нездатні. До них власне і належить родина жужелиць або турунів[2].

Родина турунів значною кількістю представлена облігатними зоофагами, які впливають на динаміку чисельності елементів ґрунтово-підстилкового комплексу. Одні з них харчуються як рослинною, так і тваринною їжею, деякі рослиноїдні, інші – живляться залишками тварин і рослин. Серед фітофагів є небезпечні шкідники сільськогосподарських і лісових рослин, серед яких важливо виділити найбільш відомих представників роду *Zabrus* (наприклад хлібного туруна – *Zabrus tenebrioides*), які пошкоджують злакові культури, як на стадії личинок, так і на стадії імаго. При зміні клімату і перебудові екологічних ніш, ці види можуть завдати значної шкоди сільському господарству [3].

Основним середовищем існування турунів є підстилки й верхні шари ґрунту. У вищезгаданого виду помітна яскрава реакція на зміну факторів навколишнього середовища[4,5,6]. Туруни є важливими індикаторами природних процесів, а також ця група відіграє вагомую роль в господарській діяльності, знищуючи багато шкідників сільськогосподарства [7]. Ці тварини знищують шкідників, які належать до ряду твердокрилі – рогаців, коваликів, вусачів, довгоносиків, листоїдів і багато інших представників цього ряду[1, 8]. Личинки більшої частини жужелиць беруть активну участь у ґрунтоутворенні, вони навіть входять до раціону деяких хребетних тварин.

Кришталь О.П. серед комах-шкідників сільськогосподарських рослин на Поліссі виділив 28 жужелиць, які пошкоджують не тільки злакові культури, а ще й капусту, суницю, буряки, картоплю тощо. Встановлено, що у турунів, які є рослиноїдними та поширюються в Україні, трофічної спеціалізації до окремих видів рослин не спостерігається. Всі вони є поліфагами і пошкоджують в середньому 8–20 видів рослин. [9]

Територія Полісся знаходиться протягом останніх десятиріч під посиленням антропогенним тиском. Найбільших змін зазнали ділянки

степової рослинності. Опрацювавши літературні джерела, встановлено, що це спричиняє первинні зміни в структурі фауни, що в свою чергу призводить до зменшення або й повного знищення степових видів комах, таких як жужелиці [11,10].

Охорони й занесення в Червону книгу України потребують золототурун (*Chrysocarabus* Thoms., 1875), турун Ештрайхера (*Carabus estreicheri*, Fischervon Waldheim, 1822), турун-дероплектес (*Deroplectes* Rtt., 1895), турун-архіплектес (*Archiplectes* Gottw., 1982), турун-коптолябрус (*Coptolabrus* Sol., 1848) та інші [12, 13].

Література

1. Петрусенко А.А., Петрусенко С.В. Семейство жужелицы // Вредители сельскохозяйственных культур и лесных насаждений. – К: Урожай, 1973. – Т.1. – С.363–386.
2. Щербак Г.Й. Зоологія безхребетних. Київ: “Либідь”, 1996. – Книга 2 – С. 252–253.
3. Федоренко В.П. Що нам обіцяє потепління // Карантин і захист рослин. 2011.– №1 – С. 1–5.
4. Гиляров М.С. Зоологический метод диагностики почв. – М., 1965. – 278 с.
5. Маталин А.В. Особенности пространственно-временной дифференциации жужелиц (*Coleoptera*, *Carabidae*) в степной зоне // Зоологический журнал. – 1997. – Т. 76, № 9. – С. 1035–1045.
6. Павлова Г.Н. Изменение комплекса жужелиц (*Coleoptera*, *Carabidae*) южной типчаковоковыльной степи при антропогенном воздействии // Вестник зоологии. – 1979. – № 2. – С. 54–58.
7. Крыжановский О.Л. Жуки подотряда Adephaga: сем. Rhysopidae, Trachyrachyidae; (вводн. часть, обзорфауны СССР) – Л.: Наука, 1983. – 341 с.
8. Федоренко В.П., Покозій Й.Т., Круть В.М. Ентомологія: підручник / за редакцією В.П. Федоренка. – К: Фенікс, Колобів, 2013. – 344 с.
9. Кришталь О.П. Комахи-шкідники сільськогосподарських рослин в умовах Лісостепу та Полісся України. К.: Вид-во КДУ, 1959.– 359 с.
10. Антощевков В.Ф. Влияние режима использования пастбищных участков на комплекс жужелиц // Фауна и экология беспозвоночных. – М.: Изд-во МГПИ, 1979. – С. 41–47.
11. Вакаренко Е.Г. Карабидофауна (*Coleoptera*, *Carabidae*) агроценозов буферной зоны заповедника Аскания-Нова и пути её формирования // Вестник зоологии. – 1994. – № 3. – С. 19–24.
12. Эколого-фаунистический обзор фауны жужелиц (*Coleoptera*, *Carabidae*) Днепропетровской области / Бригадиренко В. В.; ДГУ. – Днепропетровск, 1996. – 21 с.
13. Бригадиренко В.В. Редкие виды жужелиц трибы *Carabini* степного Приднепровья // Тези доповідей 4 Міжнар. конф. “Франціята Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур”. – Том 2, Ч. 2. – Дніпропетровськ: Поліграфіст. – 1997. – С. 11–13.